

VERSLAG COLLEGAGROEP TEXTIELSTALENBOEKEN

19 JUNI 2025

TEXTIELMUSEUM TILBURG

ETWIE I.S.M. TEXTIELMUSEUM

LELIA.
64704/40

LELIA.
64705/75

LELIA.
64706/61

LELIA.
64707/03

LELIA.
64708/04

LELIA.
64709/01

LELIA.
64710/07

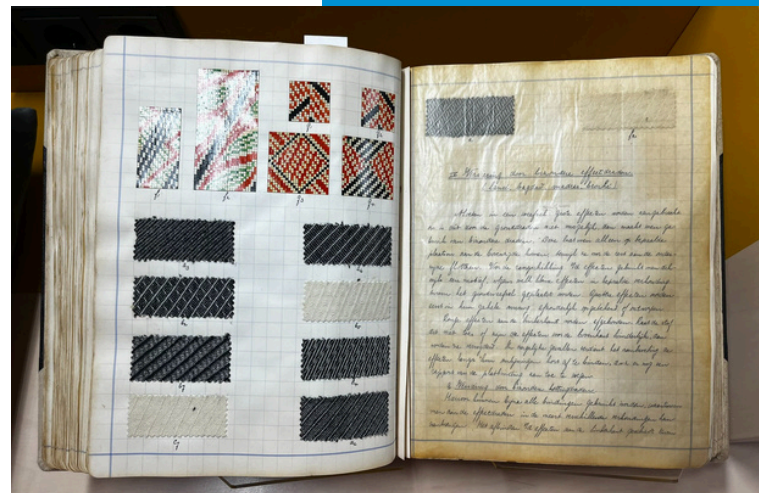
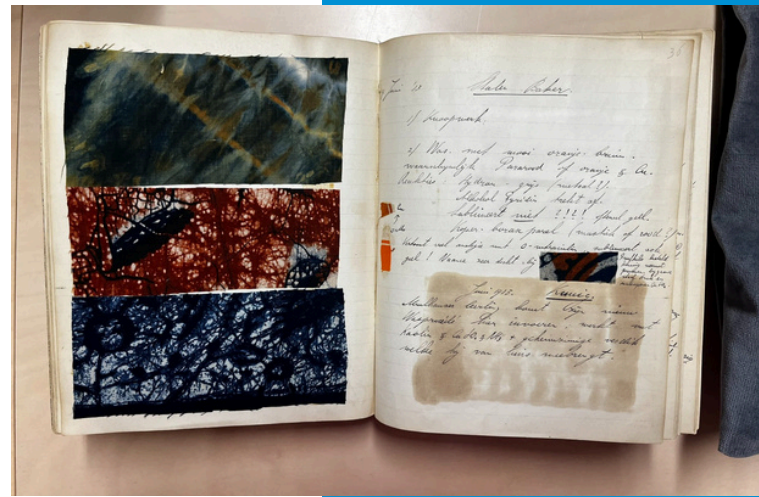
ETWIE

Textielstalenboeken?

Ze spreken tot de verbeelding. Boeken vol kleine stukjes textiel, in verschillende kleuren en met verschillende patronen, soms vergezeld van een nummer of een handgeschreven tekst. Ze tonen een verscheidenheid aan soorten weefsels die ooit ontworpen of op de markt gebracht zijn. Ze herinneren aan tijden waarbij deze boeken de enige manier waren voor een bedrijf om te communiceren over hun kunnen en productie.

Door heel Europa, inclusief Vlaanderen en Nederland, vinden we unieke en interessante textielstalenboeken terug in museum-, archief- en bibliotheekcollecties. Deze stalenboeken zijn nauw verbonden met de historische textielindustrie en bevatten prachtige staaltjes textiel, waarvan sommige teruggaan tot het midden van de 18e eeuw.

Helaas worden stalenboeken vaak over het hoofd gezien en ondergewaardeerd als textielerfgoed. Hun potentieel is nauwelijks onderzocht in onze regio. Ze zijn vaak summier beschreven en slechts beperkt geïnt inventoriseerd waardoor ze diep verborgen blijven in collecties en archieven. Hierdoor is er weinig zicht op hun verspreiding en verscheidenheid. Ook het verleden en de toekomst van dit erfgoed kan verweven worden. Textielstalenboeken hebben een (op heden) onbenut potentieel voor hedendaags onderzoek en toepassingen in (interieur)vormgeving en (kleding)textiel.

Waarom een collegagroep textielstalenboeken?

Stalenboeken zijn aanwezig in de meeste musea, archieven en erfgoedbibliotheken in Vlaanderen en Brussel. Ze worden in de meeste gevallen bewaard, maar niet actief gebruikt. Bij veel instellingen rijzen vragen rond de bewaring en het potentiële gebruik van stalenboeken. Bovendien is niet gekend wat andere actoren in de collectie hebben.

Na afstemming met Textielmuseum Tilburg blijkt dat

het onderwerp ook leeft in Nederland. We besluiten om de krachten te bundelen en musea, onderzoekers en betrokkenen uit beide landen uit te nodigen om toe te treden tot een 'collegagroep'. Hierin willen we inzetten op kennis- en expertisedeling en gezamenlijk de noden aanpakken.

Starten doen we door het verzamelen van *best practices*.

Dit is het verslag van de dag georganiseerd door ETWIE en Textielmuseum op 19 juni 2025.

In de voormiddag vroegen we verschillende organisaties om hun collectie textielstalenboeken toe te lichten. Wat beheren ze, hoe gaan ze ermee om en voor welke uitdagingen staan ze? Het verslag en de presentaties vind je vanaf p. 6.

Na de middag organiseerden we een brainstorm over de kansen en uitdagingen m.b.t. textielstalenboeken. We bundelden een aantal vragen en noden rond bewaring, registratie, digitalisering, waardering, onderzoek en ontsluiting. Aan de hand van zes stellingen gingen we in gesprek met elkaar. Het resultaat hiervan kan je lezen vanaf p. 21.

MEER WETEN?

ETWIE

Sanne Van Bellingen
sanne@etwie.be

Textielmuseum

Jantiene van Elk
Jantiene.van.Elk@textielmuseum.nl

Aanwezigen

Wie ben je?

Welke collectie beheer je?

Wat zijn je verwachtingen?

- Jantiene van Elk - Bibliotheek Textielmuseum
- Adelheid Smid - Conservator Textielmuseum
- Susanne van Laarhoven - Registrator TextielMuseum
- Sidda van Putten - Conservator in opleiding
- Marijn Everaart - Texture (Kortrijk)
- Kathleen Mahieu
- Ana Serano - onderzoeker Universiteit Amsterdam
- Rian Lenting - PhD candidate UvA bij Conservation Science bij het onderzoeksproject Black Magic
- Sabine Bolk - Zelfstandig onderzoeker
- Hilde Langeraert - Conservator - Industriemuseum (Gent)
- Parsival Delrue - Registrator - Industriemuseum (Gent)
- Olena Polishchuk - BIS-stage - Industriemuseum (Gent)
- Marieke Verboven - Conservator Musea Turnhout
- Lea Brys - Vrijwilliger Taxandriamuseum Turnhout
- Pieter-Jan Lachaert - Archief en Erfgoed Ronse
- Astrid Hage - Collectiebeheerder Museumfabriek Enschede
- Birgit Ansoms - Bibliotheek MoMu (Antwerpen)
- Wim Mertens - Conservator MoMu (Antwerpen)
- Davy Herremans - Coördinator ETWIE
- Liesbet Daeninck - Communicatie ETWIE
- Sanne Van Bellingen - Kennismedewerker ETWIE

Presentaties

- Intro op de collegagroep textielstalenboeken in Vlaanderen en Nederland
 - Sanne Van Bellingen - ETWIE
- Stalenboekencollecties toegankelijk maken: verfrecepten en imitatiebatik
 - Jantiene van Elk – Bibliothecharis Textielmuseum Tilburg
- De registratie en digitalisering van de 19e eeuwse stalenboeken van Voortman/Texas
 - Hilde Langerart, Parsival Delrue en Olena Polishchuk – Industriemuseum Gent
- De Museumfabriek stalenboekencollecties, wat is er en hoe digitaliseren we dat?
 - Astrid Hage – Collectiebeheer
- Stalenboeken in het Must (Ronse)
 - Pieter-Jan Lachaert – Archivaris
- Black Magic project – stalenboeken van de Leidse staalmeesters
 - Rian Lenting – PhD kandidaat
- Stalenboeken in de collectie van MoMu
 - Wim Mertens – conservator en Birgit Ansoms – bibliothecaris MoMu

ETWIE is de expertisecel voor technisch, wetenschappelijk en industrieel erfgoed en de dienstverlenende rol van het Industriemuseum. ETWIE heeft geen eigen collectie, maar werkt voor alle spelers rond dit TWIE-erfgoed in heel Vlaanderen en Brussel.

Onze focus ligt op vier thema's; bedrijfserfgoed, medisch/wetenschappelijk erfgoed, gevaarlijk erfgoed en textielerfgoed. Daarnaast doen we nog onderzoek naar onder andere het erfgoed van communicatie, ontginning en energie.

Rond het textielerfgoed beperken we ons niet tot een bepaalde grondstof, materiaal of periode, maar verzamelen we informatie rond alles wat onder textielerfgoed kan vallen.

We maakten een veldtekening van wat textielerfgoed is, waar het bewaard wordt, wie wat heeft en wie wat kan. Tijdens dat in kaart brengen van collecties bleek dat heel wat instellingen wel ergens een doos of rek met textielstalenboeken hadden staan, waar niet veel mee gedaan werd. Om het potentieel dat in die mooie boeken zit aan te boren, willen we ons nu richten op dit stukje onontgonnen textielerfgoed. Daarom brengen we best eerst de noden in kaart: welke vragen hebben collectiebeherende instellingen? We richtten een werkgroepje op in Vlaanderen, waaruit bleek dat er een nood aan *best practices* rond bewaren, registreren, digitaliseren, waarderen, onderzoeken en ontsluiten is. Rond die nood zitten we vandaag samen en willen we graag over de grens kijken en samenwerken.

Als eerste stap binnen het kennisdelen laten we vandaag zes collega's aan het woord.

Stalenboekencollecties toegankelijk maken: verfrecepten en imitatiebatik

Jantiene van Elk
Textielmuseum Tilburg

De werking met stalenboeken begon al een hele tijd terug, bij de verhuis van de bibliotheek naar deze plaats. Doordat de bibliotheek zich niet meer naast het depot bevond, was er nood aan een aparte ruimte om de stalenboeken, die niet geschikt zijn voor een open opstelling, te bewaren. Het is een afgesloten, geconditioneerde ruimte, waar je toch kan zien wat een mooie en spannende collectie zich erin bevindt.

Het Textielmuseum is een museum én een textiellab, met moderne machines waar ontwerpers en kunstenaars constant nieuw textiel ontwikkelen.

De museumcollectie bestaat uit textielvormgeving van de 19e eeuw tot nu, beeldende kunst van Nederlandse kunstenaars en makers vanaf 1960 en industrieel erfgoed. In de collectie stalenboeken, die zich zowel binnen de museum- als de bibliotheekcollectie situeert, bevinden zich stalen en stalenboeken van:

- damast en huishoudtextiel;
- interieurtextiel;
- proeven en stalen van ontwerpers (zowel uit het textiellab, maar ook aangekocht als bewijs van het productieproces);
- stalen uit het kunstonderwijs;
- en heel veel ontwerp materiaal van Hella Jongerius.

De opdeling tussen de museum- en bibliotheekcollectie is niet altijd even helder (ook voor medewerkers niet). In de museumcollectie zijn het eerder vormgegevens stalen en boeken. De bibliotheek richt zich meer op industriële processen, boeken die bij bedrijven horen en bepaalde procedés vastleggen. Hier is de vormgever vaak niet gekend. Het gaat om onder andere stalenboeken uit de Tilburgse wolindustrie, het textielonderwijs, verfreceptenboeken, boeken van de Leidse Katoenmaatschappij, boeken met meer technische uitleg van verschillende Nederlandse bedrijven, boeken van stoffenhandels, verkoopcatalogi, ...

In de museumshop bevinden zich ook textiele objecten, geïnspireerd op stalenboeken. Onder andere gaat het om een theedoek gemaakt en ontworpen op basis van de binding uit een stalenboek van een textielschool.

Twee projecten uit de bibliotheek uitgelicht:

1. **Verfreceptenboeken** - Naar aanleiding van de tentoonstelling 'Kleurstof' in 2022.

In de bibliotheek zit een grote verzameling verfreceptenboeken, maar wat staat hier allemaal in? De verfreceptenboeken zijn allemaal gedigitaliseerd en daarna getranscribeerd door vrijwilligers. Hierdoor had men een bron voor verder onderzoek. De manuscripten, makers en bedrijven werden onderzocht.

De 19e eeuwse stalen werden gemaakt met kleurstoffen van overzeese gebieden. Het gaat om kleurstoffen als blauwhout, cochenille, meekrab, edm. Daar is ook aandacht aan besteed in expo, o.a. de invloed en de impact van de Tilburgse industrie op koloniale gebieden.

> Wat kan je nog meer met historische verfreceptenboeken?

- Zelf uitproberen! Vrijwilligers zochten recepten uit om zelf uit te proberen en te ondervinden hoe het werkt. Hoe moeilijk is het om te verven, wat komt erbij kijken, hoe behoud je de kwaliteit, ...?
- Door de digitalisering was er een digitale bron waarna de data geanalyseerd kon worden. Er werd onder andere een thesaurus gemaakt, een woordenlijst van alle kleurstoffen die voorkwamen, spellingsvarianten en ander talen werden gematcht. Door alle data bijeen te zetten kon de evolutie in kleurstoffen gezien worden, voor en na de uitvinding van mauve.

2. **Leidsche Katoenmaatschappij**

De gemeente Tilburg startte ooit het museum door de aankoop van een collectie van de familie Driessen, een katoendrukkerij in Leiden. De collectie van het bedrijf is verspreid over verschillende instellingen. Textielmuseum heeft de laboratoriumboeken, grote handgeschreven bronnen. Ze bedrukten katoen voor de Europese en koloniale markt (Azië, Afrika, Suriname, ...). Ze startten in 1860 met de imitatie van batik en waxprints voor export.

Het gaat om een heel grote collectie stalenboeken, die gedigitaliseerd zijn en in Transkribus geplaatst. Dit was een basis om van te vertrekken. Vrijwilligers werkten samen met Sabine Bolk om dit te ontcijferen en te plaatsen. Uit de analyse van de teksten werden woordenlijsten getrokken, zodat ook de terminologie helderder beschreven werd.

Daarna werd een collectieopdracht opgezet met drie kunstenaars die aan de slag gingen met het materiaal. Met prof. Rolando Vázquez Melken, professor dekoloniale theorie, werden een aantal sessies opgezet om ook de koloniale kant van het textielstalenboekenverhaal te kunnen vertellen.

In de toekomst wil Jantiene graag de kennis en de verrijkte transcripties digitaal kunnen ontsluiten en beschikbaar maken, zoals dat ook voor de verfrecepten gebeurd is. Graag stelt ze alle scans en transcripties digitaal ter beschikking, zowel voor de verfreceptenboeken als voor de boeken van de Leidse Katoenmaatschappij. Door het ter beschikking stellen, krijgen ze regelmatig vragen van onderzoekers, kunstenaars en makers om hiermee aan de slag te gaan.

Verdere toekomstplannen of dromen zijn het oprichten van een depot on demand, waarbij mensen samenkomen rond die stalenboeken waarbij ze geactiveerd en gebruikt worden.

De registratie en digitalisering van de 19e eeuwse stalenboeken van Voortman/Texas

Hilde Langeroot, Parsival Delrue en Olena Polishchuk
Industriemuseum Gent

Het Industriemuseum is gelegen in de oude katoenspinnerij Desmet-Guequier in Gent. Textiel maakt deel uit van de kerncollectie van het museum. De laatste jaren wordt er meer ingezet op de maakwerking, om de collectie maatschappelijk relevant te houden, het aanzet tot onderzoek en om makers te inspireren. De eerste stap is natuurlijk eerst registratie en digitalisatie.

Hoe zien de stalen in de collectie eruit?

Er zijn heel veel materialen in de collectie, momenteel zijn er ruim 2500 records geregistreerd. Dit zijn niet enkel de mooie, 19e eeuwse stalenboeken, maar ook meer recente stalenmappen of -bundels, staalkaarten en losse stalen uit de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw. Dit zijn ook sporen van de productie in België. Alles bevindt zich in de objectcollectie. Daarnaast zijn er nog verkoopsregisters en dagboeken, die de dagproductie per machine bijhield. Vaak hoort hier ook een staaltje bij. Dit vertelt soms veel meer over de productie en de stof zelf dan andere stalenboeken. In de bibliotheekcollectie zitten ook boeken met meer tekst en die ook stalen bevatten.

De stalenboeken zijn afkomstig uit spinnerijen, weverijen, drukkerijen, veredeling, breigoed, passementerie, ... Het gaat niet altijd om de eigen productie, maar ook tendensboeken, om zich te laten inspireren door andere bedrijven. Sommige hiervan zijn de museumcollectie binnengekomen als onderdeel van een bedrijfsarchief. In 2009-2010 zijn de bedrijfsarchieven overgedragen naar Archief Gent. De stalenboeken zitten nog hoofdzakelijk in het Industriemuseum. Ook via schenkingen van privépersonen, familie, betrokkenen, ... komen stalenboeken de collectie binnen. Hoofdmoot zijn boeken uit de 19e en 20e eeuw uit België.

Voor een uitgebreide registratie is het museum gestart met de stalenboeken van Voortman.

De firma Voortman was een belangrijk bedrijf voor de Gentse en Belgische textielindustrie. Eind 18e eeuw startte de katoendrukkerij, later kwam er nog een spinnerij en weverij bij. De katoendrukkerij stopte in 1880. De spinnerij en weverij bleven langer bestaan, tot in 1988 het hele bedrijf stopte. Van de bedrijfsgebouwen is niets meer over, maar het archief en de stalenboeken zijn wel nog bewaard. Bij Archief Gent bevindt een deel zich in het Fonds De Vos - Voortman, een omvangrijk archief waar het deels geregistreerd is. De stalenboeken raakten verspreid bij verschillende instellingen. Een deel van de collectie is via Frieda Sorber (die een thesis maakte over blokdruk bij Voortman) in het MoMu terecht gekomen. Een deel zit in collectie van het Industriemuseum, en verder nog bij Design Museum Gent. De drukblokken zitten verspreid tussen het Gentse stadsmuseum, STAM, en MoMu.

De kennis van de collectie raakte dus erg versnipperd, maar er zit veel onderzoekspotentieel in.

Wat zit in het Industriemuseum aan stalenboeken van Voortman?

Het gaat om 48 stalenboeken van Voortman uit de 19e eeuw, die beperkt geregistreerd en beschreven zijn. Ze zijn ook nog niet online ontsloten om deze reden. Interessant aan deze stalenboeken is dat er naast de boeken ook papieren (bedrijfs)archiefstukken rond bestaan én de drukblokken. Het geheel leent zich om het bedrijf beter te onderzoeken en te begrijpen. Het zijn objecten die beperkt omschreven zijn, en waar tot nog toe weinig tijd en kennis rond was om daar dieper onderzoek rond te doen.

De opzet bij deze registratie was om een diepgaande technische omschrijving per stuk of per staal te maken en te bekijken hoe dit best naar buiten kan gebracht worden. Ideaal zou ook zijn om het versnipperd geheel terug, virtueel, samen te brengen en te ontsluiten.

In de praktijk botst men op het feit dat de hedendaagse technische kennis niet altijd veel kan vertellen over 19e eeuwse technieken. Maar ook het feit dat een neutrale omschrijving niet eenduidig is, bv. een kleur omschrijven is niet simpel, en bovendien zijn de kleuren misschien niet meer kleurecht. Men begon met een rigide Excellijst met dropdown lijsten om alles te beschrijven. Van een beschrijving in de diepte is men echter geëvolueerd naar een onderzoek in de breedte. Per boek is er nu een korte cultuurhistorische fiche.

In de toekomst wil men zich eerst richten op de bredere context, de boeken gaan ontsluiten en de mogelijkheden voor onderzoek bekijken. Het zou ook interessant zijn om de drukblokken te matchen met de stalen, wat meer informatie kan opleveren naar datering en productie.

In de boeken zijn verschillende druktechnieken, materialen en toepassingen te zien. Er is meestal per jaar een boek uitgegeven. De stoffen waren voor verschillende markten en konden verschillende functies hebben; tendensboeken, voor productie, ... Er is meer onderzoek nodig om de juiste druktechniek te kunnen achterhalen, op basis van archiefonderzoek en de drukblokken.

> Hoeveel stoffen werden geproduceerd voor de Afrikaanse markt?

Veel informatie zit in de verkoopsregisters, die deel uitmaken van een bredere reeks die bij Archief Gent zit. Hierin staat ook informatie over de export, en via welke landen die uitvoer ging, welke motieven voor welke markt bedoeld waren, etc.

Dit raakt ook aan het onderzoek naar de Leidse Katoenmaatschappij. Dit is eigenlijk een Europees verhaal: Frans, Engels, Zwitsers, Belgisch en Nederlands.

De Museumfabriek stalenboekencollecties, wat is er en hoe digitaliseren we dat?

Astrid Hage
Museumfabriek Enschede

Textiel heeft Enschede gemaakt tot de stad die ze vandaag is. Tilburg had wol, Enschede had de katoenindustrie. Toen waren er wel 160 fabrieken. Het Twents-Gelders Textielmuseum begon in de jaren 1950 met het verzamelen van textielstalen van de Enschedese textielfabrieken. Uiteindelijk zijn ze bij de Museumfabriek terechtgekomen, waar ze gesorteerd zijn per fabrikant.

De Museumfabriek heeft een grote textielstalencollectie van wel 15000 textielstalen, achter de schermen en totaal ongekend bij het publiek, uit de periode 1860-1980. De collectie bestaat uit stoffen voor kleding, interieurstoffen, technische en geotextielen. Het is een schatkamer aan materiaal en informatie die niet voldoende ontsloten is.

Om welke stalen gaat het dan?

- Decompositieboeken of dispositieboeken, die in onderwijscontext gemaakt werden: er werd een weefsel ingeplakt dat helemaal geanalyseerd was. Hier zit heel veel info in over procedés, termen, bindingen, datering, kleuren etc. Deze worden nog veel thuis bewaard en worden nog veel aangeboden.
- Verfreceptenboeken: proberen te ontsluiten en andere mensen met deze recepturen aan de slag te laten gaan.
- Stalenboeken: wel 7000 tot 8000 stuks, de kasten puilen uit. Er is zoveel dat het onhaalbaar is om elk pagina te fotograferen. Wat wordt dan gedaan? De representatieve pagina's eruit pikken en die fotograferen. In de registratie zorgen ze ervoor dat alle termen die in het boek voorkomen ook in de titel van de foto vermeld zijn. Zo weet je dat in dat boek ook andere materialen zitten. Wil je dan meer zien, moet je ter plaatse gaan en de boeken echt gaan doorbladeren. Ook de toepassing wordt beschreven.
- Dessinontwerpen: 2500 dessins uit de jaren 1960-1970, heel uiteenlopend. Ze tonen wat mode was in die periode. Er zijn bekende ontwerpers bij, maar ook studenten van de lokale kunstacademie. Alle dessins zijn intussen gefotografeerd, maar ze zitten nog niet in collectiedatabank. Wel wordt ook hier in de registratie geprobeerd om de termen zo consequent mogelijk te hanteren, bv. wat is een geometrisch motief of een strooimotief? Dit gaat men definiëren en steeds herhalen.
- Sommige boeken worden echt volledig gedigitaliseerd, zoals een aantal dessinboeken. Men koos drie motieven hieruit om opnieuw te laten drukken en zijn nu te koop in de museumwinkel.

Men ging daarnaast op zoek naar toepassingen van deze stoffen, via internet en pers vond men objecten terug waarin deze stoffen gebruikt werden. Dit vormt ook communicatie voor de collectie. In 1964 kwamen de Beatles naar Enschede. Stoomweverij Nijverheid drukte een afbeelding van de Beatles af op stof. Er werden onder andere gordijnen en jurkjes van gemaakt. Een oproep in de krant leverde één reactie op van een vrouw uit Enschede die dit jurkje in 1964 had gedragen.

- Reclame-, foto- en knipselboeken, zoals voor 'Meisjes in Menko'. Menko was een vooruitstrevend bedrijf die bedrukte stoffen ging vermarkten in een hoger modesegment. Er werden designers aangetrokken, er werden modeshows georganiseerd en er was een bekende fotograaf betrokken om alles op beeld vast te leggen. Het museum heeft veel stofstalen, maar slechts één badpak dat correspondeert met een staal. Waar is de rest van de kleding gebleven? Een oproep volgde om objecten op te sporen. Daarnaast is er een onderzoeksopdracht uit gekomen voor de UvA-minor Modestudies die werd afgesloten met een bijeenkomst van de 'Meisjes in Menko'. Het leverde maar één nieuw object op (wasknijperzak), maar wel veel foto's van mensen in die kledij en verhalen over het bedrijf.

Binnenkort volgt een oproep rond zelfmaakmode.

Wat vaak terugkeert: het museum wil verbinding maken tussen de stalen, de collectie en de stoffen die echt gebruikt werden door mensen, vroeger en nu. Dat doen ze onder meer door in de pers te komen, zoektochten via tweedehandswinkels, Markplaats, eBay etc., Idealiter kan je deze ook linken in de databank, tussen de stalen en die objecten in collectie.

- Shipment samples - textielstalen voor export. Hier zit heel veel informatie in: stofnaam, date of sailing, naam van het vrachtschip, ...
- Textielstalen voor de Europese markt

Hoe registreren en fotograferen?

Men startte met het scannen, maar heel veel details gaan verloren of waren vervormd. Alle textuur ging verloren. Nu zet men in op fotografen waarbij eerst een witbalans gemaakt wordt. Het objectnummer, kleurkaart en QR-code mee fotograferen, waarna het bestand opgeslaan wordt.

Ronse is gelegen tegen de taalgrens in Vlaanderen en was vroeger een grote textielregio. Het was een belangrijk textielcentrum vanaf het einde van de 19e eeuw, met de grootste bloei tussen WOI en WOII. Er waren veel weverijen, ververijen, maar ook confectie.

Er was een vroege industrialisatie in Ronse, vooral door industriëlen die vanuit Gent naar hier kwamen zoals de familie Lousbergs. Vandaag is de stad nog steeds een textielcentrum, maar dat is fel verminderd de laatste decennia. In de periode waarin veel bedrijven stopten, kwam heel veel materiaal beschikbaar. Door de combinatie van een Stadsmuseum en het Rijksarchief in Ronse is toen gelukkig veel opgenomen, zij het uiteen getrokken. Hier kwam een museum uit voort dat zich toespitst op 100 jaar weven, met een 40 tal werkende weefgetouwen. Het archief van de bedrijven ging naar Rijksarchief en de stalenboeken en getouwen gingen naar museum, ook naar nieuw opgerichte textielbibliotheek. De start was in 1979 met de verwerving van 37 stalenboeken van de firma Cambier, een urgente overdracht. De fabriek zelf werd in 1980 gesloopt. In de jaren 1980 en 1990 kwamen er nog veel schenkingen bij van andere bedrijven. In de jaren nadien kwam er af en toe materiaal bij, zoals 130 bananendozen vol stalenboeken die in het depot wachtten op verdere verwerking.

Er bevinden zich verschillende soorten stalenboeken in de collectie, al dan niet met een link naar Ronse. Want wanneer men weet dat jij stalenboeken verzamelt, weten mensen - ook van buiten de regio - je te vinden.

- Stalenboeken voor de productie: hoe het getouw moet opgezet worden.
- Exportstalenboeken: waarin bestellingen genoteerd werden, salaris van medewerkers voor deze bestelling, ook verpakking, wie instond voor het vervoer, wat op het etiket moest gedrukt worden, technische vereisten voor het weven etc.
- Stalenboeken voor verkoop van confectie.
- Stalenboeken voor verkoop - in leporellovorm.

Wie maakte die stalenboeken?

De Ronsese stalenboeken werden bij een drukkerij in Kortrijk gemaakt (Imprimerie Goddaer) die ook adverteerde in de jaren 1920 dat zij deze boeken maakten voor textielabrikanten. Deze drukkerijen, toeleveranciers voor de textielindustrie, bevonden zich vaak in de buurt van textielproducenten.

> Ook in Tilburg was een fabriek voor de productie van deze stalenboeken, Van Laarhove.

De collectie is samengesteld met stalenboeken veelal uit de 20e eeuw, een aantal boeken uit de 19e eeuw, afkomstig uit weverijen en een aantal ververijen uit Ronse en directe omgeving. Veel boeken zijn tendensboeken of -tijdschriften die vanuit Parijs naar alle fabrikanten gestuurd werden. De tendensboeken maken 3/4e uit van de collectie. In de bibliotheekcollectie bevinden zich veel boeken van chemische bedrijven die verfstoffen maakten om stoffen te verven.

De vraag stelt zich waar de grens ligt tussen wat een stalenboek wel of niet is.

Voor het beheer zijn aantal maatregelen genomen. Het belangrijkste project was een project via een Europese samenwerking, samen met Cité de la Dentelle in Calais. Doelstelling was om het textielerfgoed beter te bewaren, te beheren en te ontsluiten naar toekomstige ontwerpers. In Ronse werden alle stalenboeken gereinigd en gefotografeerd (representatieve pagina's). Er werd een proces vastgelegd om te registreren en inventariseren, en de meeste stalenboeken werden ook naar een geschikte depotruimte verhuisd.

Er is vraag naar de gezondheidsrisico's die samengaan met het beheren van en werken met stalenboeken, hoe ga je om met schimmels en andere aanwezige stoffen? Men wil graag verder inzetten op een correcte manier van reinigen en liggend bewaren van de stalenboeken.

Ontwerpers zijn geïnteresseerd in de dessins, die men graag verder wil ontsluiten.

De Universiteit van Amsterdam doet onderzoek naar de Leidse staalmeestersboeken uit de 18e eeuw, met focus op zwartgeverfd laken en de evolutie en veranderingen in kwaliteitscontrole en -standaarden. Het onderzoeksproject wordt geleid door Ana Serrano en Maarten Van Bommel.

Kern van het onderzoek zijn de prachtige staalmeestersboeken die bewaard worden in de Lakenhal in Leiden, waar ze ook tot stand kwamen. In totaal gaat het om 33 boeken, geproduceerd van 1691 tot 1790. Deze periode komt overeen met de hoogdagen van Leiden als textielcentrum. Eind 18e eeuw komt dit tot een einde, wat ook zichtbaar is in de boeken.

De boeken zijn gemaakt in de Lakenhallen en focussen op de controle van zwarte, wollen, geverfde laken. De staalmeesters waren verantwoordelijk voor de controle van het laken. Ze namen een staal en registreerden hun observaties in boeken.

Een groot deel van de bevolking was betrokken bij de productie en handel in laken. Er komen dan ook veel stappen kijken bij het verwerken van vacht en huid tot stof. Een aantal stappen konden van thuis uit gedaan worden (denk kaarden, spinnen etc.), maar voor het verven van wol was veel expertise nodig. Dit vereiste vakmanschap en vond plaats in gespecialiseerde werkplaatsen. Er waren verschillende manieren om zwart te verven en verschillende recepten werden gebruikt door de ververs. Omdat Leiden enkel hoogstaand materiaal wilde exporteren, werd een strenge kwaliteitscontrole uitgevoerd vanuit de Lakenhal.

Stalenboeken bestaan uit stalen van elk stukje laken dat genomen werd in de Lakenhal van Leiden, om uitvoerige kwaliteitscontrole te kunnen doen. Ze bevatten ook de datum, de naam van de handelaar, de kwaliteitsgraad en het aantal stalen dat genomen werd. Als de kwaliteit hoog genoeg was, kreeg het stuk een kwaliteitszegel en kon het verhandeld worden.

Het is fantastisch dat er nog stalen en boeken bewaard zijn uit die tijd, maar helaas kunnen we de begrippen en de kwaliteitsgraden niet meer begrijpen. We weten niet waarvoor de woorden staan. Dit is nu de uitdaging: onderzoeken en begrijpen wat de begrippen betekenen. De boeken zijn naast heel mooi ook heel fragiel. Ze zijn vrij groot, de pagina's zijn geplooid doordat de stalen erin gelijmd zijn, en moeilijk hanteerbaar. Ze zijn momenteel goed bewaard in Museum De Lakenhal en de uitdaging is om ze de komende jaren te openen en de informatie terug te halen. Daarvoor is een stappenplan opgesteld en is een heel team samengesteld met papierconservatoren, textielconservatoren, kunsthistorici, ... vanuit verschillende achtergronden en instellingen.

Er stellen zich vier grote vragen:

- Hoe werd zwarte laken gemaakt en hoe hebben de verschillen in productie en verven een effect op het resultaat?
- Wat is de evolutie en wat zijn de verschillen doorheen de tijd? Wat zijn de veranderingen in productie en in kwaliteitscontrole?
- Wat is de huidige staat van de stalenboeken en hoe stabiel zijn ze op langere termijn?
- De stalenboeken terugplaatsen de historische context van Leiden als textielcentrum.

Daarvoor moeten boeken getranscribeerd worden, zal archiefonderzoek plaatsvinden, onder andere naar oude verfrecepten en reglementering in de 18e eeuw. Maar er wordt ook chemische analyse gedaan van de stalen, de verven en de grondstoffen. Er zullen simulaties gedaan worden met het verven, de stoffen en de veroudering van de materialen om te bekijken hoe bewaring in de toekomst kan gebeuren. Zo kunnen de verfrecepten gelinkt worden aan de resultaten van het chemische verouderingsproces en leren we meer over het 18e eeuwse verfproces.

Het onderzoek ging nog maar net van start. De vraag gaat zich stellen welke stalen ze gaan gebruiken voor analyse en hoe ze de boeken kunnen ontsluiten. De hoop is dat de stalenboeken niet langer onbekend gaan blijven, maar dat alle verhalen die erin vervat zitten gekend gaan worden en mensen ze gaan ontdekken.

> Is het Museum De Lakenhal faciliterend of dragen ze ook bij aan onderzoek? Ze zijn betrokken en helpen actief mee met selecteren en onderzoeken. Het onderzoeksproject is ook voortgekomen uit vragen en een zoektocht naar meer informatie vanuit de Lakenhal en Leiden als textielstad.

MoMu maakt het onderscheid tussen een actief en passief verzamelbeleid. Actief wordt Belgische avant-gardemode verworven. Historische kleding, accessoires, vlak textiel, gereedschappen en archief worden passief verzameld. MoMu gaat niet actief op zoek naar stalenboeken, maar als dergelijke objecten worden aangeboden, wordt wel de overweging gemaakt of ze een aanvulling zijn op de bestaande collectie.

De textielstalenboeken maken deel uit van de museumcollectie en behoren soms tot een groter archiefgeheel.

In deze presentatie focussen ze op twee fondsen: enerzijds Voortman - S.A. Texas en anderzijds Lousbergs - De Hemptinne.

De textielcollectie van Museum Vrieselhof kwam in de collectie van MoMu terecht, waar de stalenboeken van Voortman zich in bevonden.

In de collectie van MoMu:

- Zeer veel drukblokken (wel meer dan 5000). Er waren er oorspronkelijk nog meer, maar in de jaren '70 zijn delen verloren gegaan door een calamiteit. Daarna maakte Frieda Sorber, de vorige conservator, een selectie van de te bewaren drukblokken, die daarna behandeld werden tegen schimmel en ongedierte en bewaard zijn. Vanuit Vrieselhof zijn ze overgebracht naar het extern depot van MoMu.
- Losse stalen - bevinden zich ook in het extern depot.
- 53 ingebonden boeken, waarvan 30 textielstalenboeken - bevinden zich in MoMu. Er zijn ook oudere brievenkopijboeken die Voortman recupereerde als stalenboeken. Andere boeken zijn orderboeken, kasverslagboek, boekhoudkundige boeken, brievenkopijboeken waaruit de stalen verdwenen zijn, twee receptenboeken en een weefselanalyseboek. Dit alles geeft een goed beeld van de bedrijfsvoering.

Lousbergs - De Hemptinne:

- 5 textielstalenboeken - meer recent verworven (2007)
- Ook bij De Hemptinne was er de gewoonte om textielstalen te kleven in oudere, gerecupereerde boeken. Vb. een boek uit de 17e eeuw, waarin men in 1810-1820 de boekhouding bijhield en in 1830 overkleefde met textielstalen.

Bewaaromstandigheden - hoe worden ze momenteel bewaard en in welke toestand bevinden ze zich? De boeken bevinden zich al heel lang in de bibliotheek en zijn op die manier ook raadpleegbaar voor bezoekers. Omdat er een aantal jaar terug een verhuis gepland stond, en de boeken op paletten moesten opgestapeld worden, zijn ze zorgvuldig in dozen opgeborgen. Men gebruikte een standaarddoos, met extra verstevigde wanden en bescherming. Dit is goed gelukt en bracht geen schade toe aan de boeken.

Er is een grote diversiteit in de boeken van Voortman. Er zijn veel verschillende formaten en types. De meeste zijn groot, log en moeilijk hanteerbaar. Er zijn verschillende manieren waarop stalen ingekleefd/bevestigd werden in boeken. Soms kan je zien dat er andere stalen in bevestigd waren en vervangen door nieuwe stalen. De originele stalen werden rondom rond gekleefd, soms enkel op de hoeken of cut-outs in het papier om de stalen te bevestigen. Er is ook een collectie losse stalen, die mogelijks ooit in dit boek gekleefd waren - maar dit moet nog verder onderzocht worden. De huidige staat van de boeken verschilt ook. Maar ook boeken in minder goede staat kunnen ons nieuwe informatie verschaffen.

Veelvoorkomende beschadigingen: de meeste boeken zijn in minder goede staat. De boeken waren gebruiksvoorwerpen en dit is ook te zien aan de objecten.

- Verzwakte randen en bladen. Voornamelijk de boeken die herbruikt zijn hebben afgezien.
- Volume van het boekblok dat te groot wordt en dat vervormd is door spanning op het blok.
- Losse stalen (deels of volledig) met schade aan het textiel (breuk of vervormd).
- Waterschade - te zien aan de randen van de boeken.
- Schimmelvorming - niet meer actief (wordt regelmatig gecontroleerd).
- Beïnvloeding van papier op textiel of omgekeerd.

Ontsluiting: alle boeken van Voortman zijn al gedigitaliseerd door een gespecialiseerde firma. De boeken van De Hemptinne werden in huis gedigitaliseerd. Sommige stalen zijn groot en uitvouwbaar en men wou dit liever zelf doen om de stalen te beschermen.

Er werd al verschillende keren gepubliceerd over deze collectie, maar vaak wordt ingegaan op het bedrijf en de geschiedenis van het textiel en minder op de technische aspecten van de stalen. Er is nog onderzoek nodig naar de technische kant van deze stalen, mode-historisch en stilistisch onderzoek naar de stalen en ze linken aan de collectie en kledingstukken.

De boeken zijn digitaal consulteerbaar via de leeszaalwerking van MoMu. De boeken zowel digitaal leesbaar, maar worden fysiek ook dichtbij/in bib bewaard. Er werden de voorbije jaren ook projecten uitgevoerd waarbij stalenboeken gebruikt werden: het MoMu-collectieboek, in de collectiepresentatie, door verbindingen te leggen met het gebruik van de stoffen en klederdracht.

Problematiek waar men opstoot: de aanwezigheid van gevaarlijke bestanddelen zoals arsenicum. Een aantal boeken van Voortman werden getest en waren positief op de stof. In het verleden vond tevens een heel ingrijpende restauratie plaats waarbij een quasi nieuw boek gemaakt werd. Het is niet meer te achterhalen wat de positie was van de originele stalen in het oorspronkelijke boek. En wat te doen met de overkleefde boeken, welke informatie krijgt voorrang?

Onderzoek en waardering van textielstalenboeken in Vlaanderen en Brussel

In Vlaanderen gingen we in 2024 van start met het plan om de textielstalenboeken, aanwezig bij verschillende collectiebeherende instellingen, te waarderen. Hiervoor verenigden we ons in een **werkgroep**. Deze bestaat uit Industriemuseum, Must, MoMu, Taxandriamuseum, Design Museum Gent, Texture, Archief Gent en MAS.

De eerste opdracht is weten wat we verstaan onder een textielstalenboek en waar ze zich bevinden.

De AAT omschrijft stalenboeken als: *Boeken met ontwerpen of tekeningen die zijn verspreid of uitgegeven om wijdverspreide reproductie mogelijk te maken. Ze kunnen worden gebruikt voor tekening- of prentverzamelingen die dienen als modellen voor kunstenaars.*

Omdat we deze definitie moeilijk hanteerbaar vonden, werkten we zelf aan een **afbakening** en omschrijving wat we, binnen ons onderzoek en traject, als een textielstalenboek beschouwen:

- Bijeen- of samengebracht;
- Doelbewust;
- 1750 - nu;
- Industriële productie;
- In Belgische bedrijven samengebracht en/of gebruikt;
- Techniek: spinnen, weven of drukken;
- In Belgische musea, archieven of erfgoedbibliotheken bewaard;
- Ontwerp, productie of verkoop binnen het bedrijf (functie).

Op basis van deze afbakening kunnen we de textielstalenboeken in de verschillende collecties **analyseren**: vanwaar zijn ze afkomstig, waarvoor werden ze gebruikt, in welk bedrijf werden ze geproduceerd, welke functie hadden ze in de bedrijfsvoering, wanneer zijn ze ontstaan en voor welke afgewerkte producten zijn de stalen bedoeld?

Na de analyse volgt een **waardering** waarbij we focussen op de zeldzaamheid en uniciteit, hun (kunst)historische waarde en hun potentieel naar onderzoek en gebruik.

Uiteindelijk willen we in kaart brengen wat de verscheidenheid is in de collecties bewaarde stalenboeken. En geeft het een representatief zicht op de Belgische textielproductie en het belang hiervan?

Belangrijk is ook om te beseffen dat textielstalenboeken **geen geïsoleerde collectie** zijn, maar nauwe verwantschap hebben met andere domeinen en collecties:

- Bedrijfsarchief - dat zich mogelijks op een andere locatie bevindt.
- Qua verschijningsvorm hebben textielstalenboeken meer raakvlakken met bibliothecair erfgoed, dan met textiele collecties. Daarom kijken we ook naar schadebeelden en conservatierichtlijnen m.b.t. bibliothecair erfgoed (in Vlaanderen werken we hiervoor samen met Vlaamse Erfgoedbibliotheken).
- Als laatste moeten we ons bewust zijn van de mogelijke aanwezigheid van schadelijke of gevaarlijke stoffen aanwezig in de textielstalenboeken, zoals bvb. arsenicum (zie ook het project 'Arsenicum in de collectie' van de KB). Hiervoor betrekken we bij ETWIE onze collega die werkt rond 'gevaarlijk erfgoed' bij het traject.

We startten deze werkgroep op in 2024, maar hopen hier ook de komende maanden en jaren in verder te werken én de groep verder uit te breiden.

Kansen en uitdagingen m.b.t. textielstalenboeken

In het tweede deel van deze bijeenkomst willen we graag in dialoog gaan en samen brainstormen rond de kansen en uitdagingen waarvoor dit type erfgoed ons stelt. We ontvingen verschillende vragen die onder te brengen zijn in volgende thema's:

- Bewaren
- Registreren
- Digitaliseren
- Waarderen
- Onderzoeken
- Ontsluiten

We stelden zes stellingen op die we aan de deelnemers voorlegden en waarrond we in gesprek traden. Hieronder vatten we de verschillende gedachten en bedenkingen per stelling samen. We trachten hier geen oplossingen aan te reiken of niet één antwoord op elke vraag te bekomen, maar willen de dialoog openen en alle stemmen een plaats geven.

De stellingen zijn:

Behoud je het origineel of restaureer je?

Bewaren

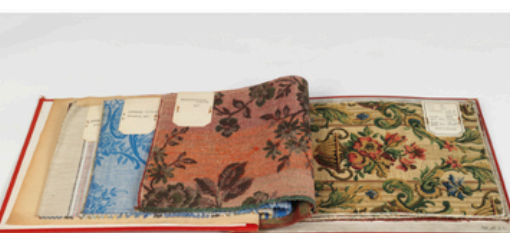
Behoren textielstalenboeken tot archief, bibliothecair erfgoed of de objectencollectie?

Registreren

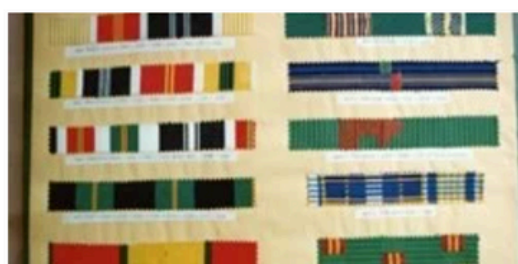
Worden de boeken volledig gefotografeerd of maak je een selectie / enkel de cover?

Digitaliseren

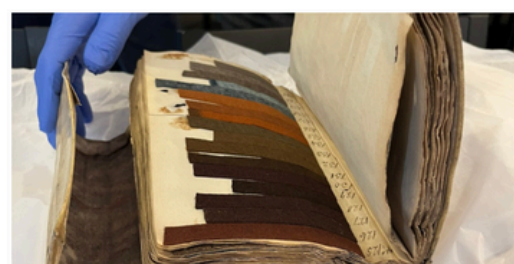
Zijn stalenboeken allemaal uniek of ga je uit van in serie geproduceerde objecten?

Waarderen

Maakt het deel uit van de gebruiks- of museale collectie?

Onderzoek / gebruik

Zet je in op een optimale bewaring of ontsluit je en sta je verval toe?

Ontsluiten

Behoud je het origineel of restaureer je?

Bewaren

- We maken het verschil tussen restaureren en conserveren en dus de omgeving zo optimaal mogelijk houden. Het geldt dat je hiermee spaart, kan je gebruiken voor digitalisering waardoor onderzoek makkelijker gaat.
- Wanneer restaureren?
 - wanneer stalen loskomen
 - niets verwijderen; zo veel mogelijk van de stalen blijven, maar wel eventueel het papier herstellen
 - ontzuren van het papier, maar niet van de stalen
 - restauratie is het laatste redmiddel
- Wat krijgt voorrang? Papier of textiel? En wat dan met de lijmen of onderzoek naar de manieren van bevestigen? → Dit zou een interessant onderzoeksproject zijn.
- Restauratie is afhankelijk van het doel. Welke nood is er? Voor welke doeleinden zal het boek gebruikt worden?
- Kan een stuk 'opgeofferd' worden voor onderzoek?
- Het uitgangspunt moet het object zijn zoals het tot bij ons gekomen is.
- Met nieuwe technologie kunnen onderliggende lagen makkelijker onderzocht worden en wordt er minder schade toegebracht aan het object zelf.
- Bewaring zoals hier in het Textielmuseum is het beste voorbeeld.
- Restauratie is soms wel nodig zodat het object zelf hanteerbaar blijft. Maar niet meer restaureren dan nodig.
- Soms kan restauratie echter te tijdrovend zijn en zet men beter in op een goede conservatie (of preventieve restauratie).
- Wat je ook doet: het moet gedocumenteerd worden én reversibel zijn.
- Soms wordt het papier beschermd en dan het textiel gestoomd of gevlaakt.
- Wat met het hergebruik in de tijd zelf (zoals in het voorbeeld van MoMu)? Waar geef je prioriteit aan?

Conclusie

Conserveren heeft de voorkeur boven restaureren. Het is minder ingrijpend en middelen kunnen beter ingezet worden voor digitalisering en onderzoek. Restauratie is enkel een laatste redmiddel en moet zo beperkt, reversibel en goed gedocumenteerd mogelijk zijn. De keuze tussen de focus op het behoud van papier of textiel hangt af van het gebruiksdoel van het object. Nieuwe technologieën en goede bewaaromstandigheden, zoals in het Textielmuseum, kunnen duurzame oplossingen bieden.

Behoren textielstalenboeken tot archief, bibliothecair erfgoed of de objectencollectie?

Registreren

- De vraag wordt gesteld: maakt het wat uit?
- Stalenboeken bestaan uit papier en textiel, dewelke op gelijkaardige manier moeten bewaard worden. In een museumdepot en in een archiefruimte zijn dezelfde condities aanwezig.
- Als ze zich in het archief bevinden, beslist de archivaris wat bewaard wordt. Museummedewerkers gaan de boeken toch meer op objectniveau bekijken. Hier speelt ook de geschiedenis van het museum mee: hoe is het museum opgebouwd, is er een aparte bibliotheekcollectie, etc.
- Wanneer vertrokken wordt vanuit de archiefvormer en afhankelijk van het objecttype wordt het op een andere plek bewaard. De verbinding, de link, tussen de stukken is belangrijk en moet vindbaar zijn. Verspreiding brengt ook risico's met zich mee. Er moet eerst een holistisch plan van aanpak zijn.
- Belang van linked open data.
- Het is wenselijk om alles bij elkaar te hebben.
- Qua verpakking zijn het objecten, de boekcover is bibliothecair erfgoed.
- Veel is ook afhankelijk van het collectiebeleid.
- Waar gaat de gebruiker naartoe? De collectie moet toegankelijk zijn.
- Een nadeel kan zijn dat bij een museum de waarde niet altijd wordt herkend en minder gebruikt wordt.
- Alle drie hebben ze andere manieren van registreren en bewaren.
- Bij Textielmuseum worden ze in de bibliotheek bewaard omdat hier de expertise zit. Bij Industriemuseum is het deel van de museumcollectie omwille van de bewaaromstandigheden. In Ronse zijn ze beschreven als object, maar worden ze bewaard in het archief.
- Als datamodel voor het beschrijven kiezen voor een objectbeschrijving, voor de bewaring als archief- of bibliotheekcollectie.

Conclusie

Textielstalenboeken bevinden zich op het snijvlak van archief, bibliotheek en objectencollectie. De keuze hangt af van het collectiebeleid, de geschiedenis van de instelling en de aanwezige expertise. Belangrijk is dat de link tussen de stukken behouden blijft en dat de collectie, al dan niet digitaal, toegankelijk is. Een holistische aanpak en goede ontsluiting zijn cruciaal, ongeacht de bewaarlocatie.

Worden de boeken volledig gefotografeerd of maak je een selectie / enkel de cover?

Digitaliseren

- Dit is meestal afhankelijk van het gebruik: waar is vraag naar? Wat is het doel?
- Digitaliseren vraagt tijd en middelen.
- Digitaliseren on demand?
- Gerichte selectie vs. alles
 - Gerichte selectie: wat is representatief?
 - Alles: geeft veel data, kan voor opslagproblemen zorgen en is wellicht een utopie. Alleen als er een doel voor is (zeer slechte staat)
- Wat met auteursrechten?
- Een selectie topstukken helemaal fotograferen? Maar wat een topstuk is, is ook tijdsgebonden. Het belang kan veranderen en wie maakt de selectie?
- Kunnen er richtlijnen opgesteld worden: bvb. pagina's waar er tekst op staat? Steekproefgewijs?
- Selectie is moeilijk te maken: dit is gekaderd in een bepaalde tijdsperiode (bvb. linken met kolonisatie werd vroeger anders bekeken).
- Fotografie is eerder voor tekst dan voor textiel - er gaat veel verloren op foto.
- Sommige dingen moet je gewoon met je eigen ogen zien.
- Digitaliseren enkel binnen een onderzoek, niet zonder noodzaak.
- Cover alleen is niet nuttig, dus best ook een paar pagina's.

Conclusie

Digitalisering van textielstalenboeken gebeurt best doelgericht en afhankelijk van de noden. Volledige digitalisatie is zelden haalbaar en vaak niet nodig. Een gerichte selectie, op basis van relevantie of vraag, is efficiënter, al blijft die keuze tijdsgebonden en complex. Enkel de cover volstaat niet; enkele representatieve pagina's zijn wenselijk. Digitaliseren gebeurt idealiter binnen een concreet onderzoek en met oog voor auteursrechten en bewaarcapaciteit.

Zijn stalenboeken allemaal uniek of ga je uit van in serie geproduceerde objecten?

Waarden

- Stalenboeken van verschillende bedrijven kunnen heel erg op elkaar lijken, zowel binnen Nederland, en zelfs binnen Europa.
- Het is maatwerk: soms wel soms niet. Maar: een serie kan ook uniek zijn.
- Een serie heeft waarde, wel is het belangrijk dat de context gekend is. Losse stalen hebben minder waarde door het ontbreken van de context. Context kan toegevoegd worden door verschillende types documentatie of door mondelinge geschiedenis.
- Er zijn series van gelijksoortige boeken, maar ieder boek is uniek door de unieke stalen.
- Verkoopstalenboeken bevatten vaak dezelfde stalen.
- Gepubliceerde boeken zijn interessant voor gebruik.
- Van dubbels altijd twee houden.
- Reeksen van massaproductie:
 - laten evolutie zien
 - kan veel zijn
 - staal van afgewerkt product heeft veel waarde door materialiteit
- Textiel in een stalenboek blijft beter bewaard dan bvb. in een kledingstuk. Dus voor onderzoek is dat van grote waarde.
- Het maakproces is uniek - vertelt iets over de aard van het boek en de bedrijfsgeschiedenis.
- Meerwaarde zit in de context, dit vertelt het verhaal.
- Gebruikssporen zijn interessant.
- Selectie hierin vraagt afstemming. Criteria kunnen zijn: dubbel, geen context, geen sporen.
- Het is niet altijd geweten in welke oplages de boeken verschenen zijn.
- Tendensboeken zijn interessant om het gebruik of de context te onderzoeken.
- Meer recente vs. oudere stalenboeken: andere oplages.
- Wat bewaard is is niet hetzelfde als wat geproduceerd is. Van meer recente boeken wordt minder bewaard omdat ze als minder waardevol aanzien worden.

Conclusie

Stalenboeken kunnen zowel uniek zijn als deel uitmaken van een serie, maar ook seriematig geproduceerde boeken hebben waarde, vooral wanneer de context bekend is. De meerwaarde zit in het verhaal dat ze vertellen: via het maakproces, de materialiteit, gebruikssporen en documentatie. Zelfs gelijkaardige boeken bevatten vaak unieke stalen. Voor onderzoek zijn ze waardevol, vooral als de context bewaard blijft. Selectie en bewaring vragen duidelijke criteria en afstemming.

Maakt het deel uit van de gebruiks- of museale collectie?

Onderzoek / gebruik

- Unieke boeken liever niet hanteren?
- Regels opstellen voor het hanteren zoals schone handen. De kennis voor het hanteren van boeken is niet bij iedereen aanwezig.
- Stalenboeken in serie kan je makkelijk hanteren.
- Depot en onderzoeksruimte moeten dicht bij elkaar liggen, anders zijn ze moeilijk toegankelijk.
- Wat is de waarde als we ze niet kunnen gebruiken?
- Belang van online ontsluiten voor mensen die lekker willen bladeren, maar ook handiger bij grote boeken.
- Het fysiek bekijken is een pluspunt, tactiliteit is van belang bij textiel.
- Rekening houden met de fragiliteit van de stukken.
- In Nederland is er een andere definitie van wat een gebruikscollectie is.
- Afhankelijk van de vraag en de vraagsteller - is er al een digitale versie en is dit voldoende voor onderzoek?
- Er kan een selectie gemaakt worden van wat enkel getoond wordt en wat kan gemanipuleerd worden. Een waardering is hiervoor nodig.
- Is een gebruikscollectie wel haalbaar? Is er genoeg tijd en middelen om bezoekers te begeleiden?
- Er is ook de waarde van het ontsluiten: door publiek met de collectie in contact te brengen kunnen we ook nieuwe verhalen aan de objecten toevoegen.
- Veel hangt af van de fragiliteit en uniciteit van de boeken.

Conclusie

De omgang met textielstalenboeken hangt af van hun fragiliteit, uniciteit en het doel van gebruik. Unieke of kwetsbare boeken worden best beperkt gemanipuleerd, met duidelijke hanteringsregels. Digitale ontsluiting verhoogt de toegankelijkheid en gebruikswaarde, zeker bij grote of kwetsbare stukken. Een gebruikscollectie kan nuttig zijn, maar vraagt tijd, middelen en een waardering per object wat hiervoor in aanmerking kan komen. Fysiek contact blijft waardevol, vooral bij textiel, maar moet steeds zorgvuldig afgewogen worden.

Zet je in op een optimale bewaring of ontsluit je en sta je verval toe?

Ontsluiten

- Bewaren is de core business van een museum.
- Dit hangt ook samen met waardering. Wat is de uniciteit van de stalenboeken (soms zijn er dubbels - deze zouden wel voor publiek kunnen ontsloten worden).
- Digitaliseren en ontsluiten. Eén keer openslaan en geweldige foto's maken. Later kan je het nog fysiek ontsluiten voor de enkeling die meer wil weten. Maar wie mag dit dan doen? De tactiliteit is van groot belang.
- Laat bronnenonderzoek toe. Zeker indien het op gelijkaardige manier gedigitaliseerd wordt.
- De manier waarop gedigitaliseerd wordt is van groot belang. Zowel de tekst als de beelden moeten getoond worden (al is dit een groot werk. Misschien kan AI hierbij helpen).
- Er zijn weinig argumenten voor het niet raadpleegbaar maken, dan hebben de boeken eigenlijk geen bestaansrecht.
- Textiel doet wat met mensen, men wil aanraken.
- In praktijk zijn er niet veel mensen die de vraag stellen om de boeken te raadplegen. Maar dit kan ook komen doordat ze niet goed gekend zijn.
- De vraag voor raadpleging moet goed onderbouwd zijn. Dit geldt ook voor bruiklenen.
- Behoud van het object heeft voorrang, maar fysieke ontsluiting moet wel mogelijk zijn.
- Je kan ook wachten op technologie die het hanteren overbodig maakt.
- In de Tissuthèque du Musée La Piscine de Roubaix zitten de digitale bestanden achter een betaalmuur. Na het betalen kan je de bestanden raadplegen. Dit is gericht op hergebruik, maar wordt door de groep niet enthousiast onthaald.

Conclusie

Bewaring blijft de kernopdracht van een museum, maar ontsluiting is essentieel om de waarde van textielstalenboeken te benutten. Digitaliseren biedt een goed compromis: één keer zorgvuldig openen, daarna vooral digitaal raadpleegbaar maken. Fysieke raadpleging blijft mogelijk, maar onder strikte voorwaarden. De manier van digitaliseren is cruciaal en moet zowel tekst als beeld omvatten. Ontsluiting verhoogt bekendheid en gebruik, zonder het behoud te schaden.

Hoe gaan we verder?

Na rondvraag wordt de dag zeer geslaagd bevonden. Alle aanwezigen willen dit initiatief dan ook graag verderzetten en/of uitbreiden.

We willen graag de mogelijkheden onderzoeken hoe we in de toekomst kunnen verder samenwerken en actief afstemmen.

Graag willen we alle aanwezigen danken, voor het delen van hun ervaringen, het meedenken over het onderwerp en het dromen over een toekomst voor onze textielstalenboeken.

Toekomstplannen en ideeën

Publicatie

- Verslagen, artikels, publicaties
- Verzamelen en communiceren
- Terminologie

Collegagroep

- Expertise en ervaringen uitwisselen
- Collectiebeherende instellingen en onderzoek
- Gemeenschappelijke noden aanpakken
- Krachten bundelen

Studiedagen

- Communicatie
- Ontsluiten en (her)gebruik
- Breed publiek

Ideeën?

Heb je zelf nog ideeën, wil je ervaringen of expertise delen? Laat het ons weten!

ETWIE

Sanne Van Bellingen
sanne@etwie.be

Textielmuseum

Jantiene van Elk
Jantiene.van.Elk@textielmuseum.nl

ETWIE

TextielMuseum TextielLab